

COMPORTAMENT DEMOGRAFIC ȘI CALITATEA VIEȚII ÎN VALEA ALMĂJULUI LA 1938

Carmen Albert

Ancheta monografică întreprinsă în vara anului 1938 în Valea Almăjului (plasa Bozovici) de Institutul Social Banat-Crișana¹ (în continuare I.S.B.C.), vizând o largă problematică socioumană, a prilejuit o reîntâlnire cu lumea satului bănățean, cu reflexia unor realități dureroase în existența și conștiința țăranilor almăjeni. Multitudinea de informații culese s-au regăsit parțial în studii publicate de monografiști în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, majoritatea însă rămânând teaurizate în documente de arhivă. Studiul de față, încearcă analitic să surprindă unele aspecte de demografie, dinamică socială, habitat, mod de viață, calitatea vieții din perspectiva sociologiei istorice pe baza informațiilor din materialul statistic adunat în timpul campaniei, material care ar fi trebuit să constituie baza informațională a viitoarei monografii. Ipoteza noastră este că atunci la 1938 în V. Almăjului existau coordonate economice și caracteristici psihosociale tipice unei ruralități în tranziție spre un model urban sau mai bine zis urbanizat, atât ca realizări cât și ca aspirații. Complementar informațiile s-au coroborat și cu studiile publicate de monografiști în Revista Institutului Social Banat-Crișana.

Materialul statistic conține situațiile și evidențele localităților trimise de notarii plasei Bozovici, monografii, răspunsurile la două chestionare având obiective administrativ-turistice, caietele de însemnări ale lui C. Groșorean², memorii și rapoarte trimestriale și anuale. Desigur ne putem exprima îndoiala mai ales față de corectitudinea răspunsurilor din chestionare, acestea putând fi afectate de variabile subiective cu consecințe asupra obiectivității celor declarate. Demersul nostru, a sesizat în varietatea răspunsurilor și aspecte negative, neajunsuri, lipsuri, defecte, erori, tocmai pentru că erau destinate unor foruri superioare care se spera că vor remedia sau măcar ameliora starea de lucruri. Acest argument, este credem noi, în măsură să ne asigure de sinceritatea celor anchetați și să inițiem investigația ce ne-am propus. Datele oferite nouă de inventarul documentar, ne-au facilitat obținerea unor indici și indicatori de dinamică demografică, relevarea unor factori declanșatori de fenomene, motivații, cauzalități, determinisme, relevanți pentru conturarea unei imagini a Văii Almăjului corespunzând unității administrative-plasa Bozovici, așa cum parafraza și I. Nemoianu: „Unitatea geografică a Almăjului a făcut ca și din acest punct de vedere administrativ să formeze o unitate, în toate vremurile. În adevăr, teritoriul (...) coincide perfect cu harta plasei Bozovici din epoca modernă. Unitatea Almăjului a fost întotdeauna respectată(...). Prin toate schimbările politice și administrative acest ținut a trecut în întregime, fie într-o parte, fie într-alta³. Putem considera această unitate rurală un eșantion reprezentativ pentru întregul Banat, datorită caracteristicilor populației, numărului satelor și nu în ultimul rând varietății formelor de relief.

Situația geografică, istoria comunei și administrația sa este prezentată pe scurt chiar de la începutul memoriului administrativ: „Plasa Bozovici, datorită configurației sale geografice, este un ținut care s-a afirmat totdeauna independent de restul județului. Delimitarea ei mărginindu-se la bazinul râului Nera, înconjurat din toate părțile cu munți împăduriți și cunoscut sub numele de valea Almăjului a fost încă din vechimea timpurilor o organizație administrativă aparte (...) Plasa Bozovici are 16 comune înșirate de o parte și de cealaltă a râului Nera. Aceste 16 comune sunt împărțite în șase circumscripții notariale, cu sediul în comunele mai principale. Cele șase notariate sunt: notariatul Bozovici cu comunele Bozovici și Lăpușnicul Mare; notariatul Rudăria cu comuna Rudăria; notariatul Bănia cu comuna Bănia și Gârbovăt; notariatul Prilipeți cu comunele Prilipeți, Pătaș și Borlovenii Vechi; notariatul Prigor cu comunele Prigor, Borlovenii Noi și Putna și notariatul Dalboșeț cu comunele Dalboșeț, Mocerș, Șopotul Vechiu, Șopotul Nou și Ravensca⁴.

¹ Institut fondat în 1932 la Timișoara de intelectuali bănățeni (C. Groșorean, I. Nemoianu, V. Blașian) care a efectuat după teoria și metodologia lui D. Gusti, campanii monografice în Banat pe parcursul unui deceniu.

² C. Groșorean (1881-1949), remarcabilă personalitate a Banatului, fondator și lider al I.S.B.C. care a supervizat activitățile acestui Institut și a inițiat campaniile monografice în urma cărora Institutul a dobândit presanță și valoare.

³ I. Nemoianu, Bănatu-i fruncea, Lugoj, 1929, p. 25.

⁴ Muzeul Banatului Montan (în continuare M.B.M.) Reșița, Fond. „C. Groșorean”, inv. 9638, Memoriu asupra situației administrative a Plășii Bozovici.

Analiza noastră transversală, are în vedere profilul unei microzone a Banatului, compusă din 16 sate, deci un univers exclusiv rural, sate pe care le-am tipologizat după numărul de locuitori (Anexe-tabelul 1). Se poate observa cu claritate predominarea așezărilor mari și foarte mari (Bozovici-3663 loc.) și absența celor foarte mici, media fiind de 1518 locuitori/sat. Pentru Bozovici concentrarea rurală este explicabilă deoarece aici era centrul de plasă, celelalte însă probabil se raportează la un model de existență preurban, de evoluție firească dar și ca o consecință a unei politici imperiale de sistematizare a localităților de graniță⁵.

Structura populației. O scurtă privire asupra mișcării naturale, atât cât ne oferă documentele invocate mai sus, ilustrează tendințe de descreștere, alimentate de componente diverse la care vom reveni pe parcursul studiului. Regresul în privința creșterii naturale nu este o caracteristică actuală, a anului 1938. Comparativ cu anii 1910 și 1930 situația de față nu face decât să continue o realitate mai veche. Evoluția demografică este categoric descendentă în plasa Bozovici cu excepția satului Ravensca, a cărei populații a crescut cu 137 de persoane în intervalul studiat. Bozovici-centru de plasă rămâne în continuare cu numărul cel mai mare de locuitori iar Putna cu cel mai redus. Numărul înregistrat al unei populații trebuie corelat și cu repartitia teritorială a acesteia, cu densitatea în ultimă instanță. Transformarea unui jugăr cadastral în km², ne-a condus la situația prezentată în tabelul 2 (Anexe). Se constată că cea mai mare densitate a populației o avea localitatea Borlovenii Vechi cu 44,37 loc/km², urmată de Dalboșeț cu 40,57 loc/km² iar cea mai redusă o deține Putna cu doar 6,97 loc/km². Retrospectiv, valorile nu s-au schimbat prea mult față de recensământul din 1930 unde densitatea populației Banatului era de 41,3 loc/km² cea mai mică dintre toate provinciile istorice⁶. O consecință a descreșterii populației este scăderea densității ei iar o altă cauză a sporului demografic deficitar, s-ar plasa în sfera geografiei și a reliefului care nu permite o mare afluență demografică, căutându-se de regulă, zone mai accesibile cu teren agricol. Cauza unei densități atât de reduse pentru localitatea Putna se află în localizarea sa, așa cum aflăm din documente: „Comuna Putna este situată în regiunea deluroasă a dealurilor înalte și a munților mici, pe valea pâraiașului Putnița pe partea dreaptă a șoselei naționale Bzovici-Mehadia și la o distanță de 4 km”⁷.

Datele documentare relevă atât numeric populația plasei cât și structura confesională. Plasa Bozovici nu este locuită în exclusivitate de populații de etnie română ci coexistă mai multe minorități naționale alături de cea majoritar românească, conferind Banatului acea policromie etno-confesională caracteristică. Numeric subpopulațiile acestei unități teritoriale se ierarhizează după cum reiese din Anexe (fig.2). Ruralitatea almăjeană este dominată de români, alături de care se mai află cehi, germani, țigani, ultimul procent fiind reprezentat de unguri, ucraineni și evrei. Etnic, cele mai eterogene localități erau: Dalboșeț, Bozovici și Borlovenii Noi iar cele mai omogene: Lăpușnicu Mare, Șopotul-Nou, Bănia, Gărovăț și Mocerș unde locuitorii erau eminentemente de etnie română; o situație specială exista la Ravensca care era locuită, în exclusivitate de cehi. Această compoziție multiculturală corespunde unei diversități confesionale⁸ și desigur unor comportamente demografice diferite. Datele incomplete nu ne permit nuanțarea acestei situații, informațiile fiind etalate pe ansamblul populației, nu distinct pentru subpopulațiile existente.

Structura socio-profesională. Plasa Bozovici - exclusiv rurală - înfățișează o reală diversitate socio-ocupatională în care se interferează specificul agronomic cu economia rurală. Păstoritul și agricultura, ca ocupații primare sunt dominante⁹, alături de care se mai numără, din grupa celor secundare-tâmplari, fierari, zidari, brutari, dogari, croitori, vopsitori chimici, cârciumari, comercianți, funcționari, necesari pentru a se asigura o normalitate funcțională a satului. Deși exploatațiile agricole reprezentau baza venitului principal, erau ineficiente economică. Din *Raportul anual* al pretorului plasei aflăm că pământul era de calitate mediocră și deluros¹⁰. Deși se afla în proprietate privată, sectorul funciar nu era o sursă de avuție pentru gospodăriile almăjene. Evidențele la suprafața arabilă ilustrează loturi mici

⁵ I. Boros, Regularea comunelor în județul Caraș, 1784-1796, în „Analele Banatului”, III (1930), nr. apr-iun. p. 30-42.

⁶ D. C. Georgescu, Populația satelor românești în „Sociologie Românească”, an II (1937), nr. 2-3, p. 68.

⁷ M.B.M. Fond „C. Groșorean”, inv. 9636, Chestionar Putna.

⁸ Confesiunea majoritară o reprezenta ortodoxismul urmată de romano-catolicism, protestantism, neoprotestantism și mozaism.

⁹ Procentul celor ocupați în aceste sectoare era: Borlovenii Noi-84,9%, Mocerș-90,5% și Bănia-91,7%, din Traian Birăescu, Patru comune almăjene. Cercetări monografice în „Borlovenii Noi, Bozovici, Mocerș și Bănia, în „Revista I.S.B.C.”, X(1942), sept-dec. p.567 iar cifrele pe întregul Banat sunt de 31% muncitori agricoli din D.Șandru, Populația rurală a României între cele două războaie mondiale, Iași, 1980, p.99.

¹⁰ M.B.M., Fond „C. Groșorean”, nr. 9638, Raport anual.

destinate exploataților agricole în regim familial. Cele mai mari terenuri însămnate se găseau la Dalboșeț-16% și Ravensca-15,36%. Celelalte situându-se sub 10% suprafață cultivată. E de la sine înțeles de ce recoltele erau prea puțin semnificative. Relieful accidentat prin existența zonei colinare și muntoase, a creat un spațiu restrâns practicării agriculturii, la care s-a mai adăugat calitatea neproductivă a acestuia. Satele din ruralul almăjean se aflau astfel într-o zonă defavorizată, ceea ce a determinat orientarea locuitorilor și spre alte ocupații generatoare de resurse. De regulă culturile erau de porumb, grâu și trifoi, un caz aparte îl reprezenta Ravensca care excela prin cultura cartofilor atât pentru consumul propriu cât și în scopul comercializării la Anina și Bozovici. Din spusele respondenților și inventarul tehnic modest ar fi cauzator de sărăcie, cumulându-se la condițiile anterior menționate. La Mocerș: „*mașini agricole nu sunt. Pământul se muncește rudimentar, produsul cerealelor nesatisfăcând nici consumul intern al comunei*”¹¹.

La fel stau lucrurile și la Gârbovăț, Putna, Șopotul Vechi, Bozovici, Șopotul Nou, Prigor, Bănia, Borlovenii Noi; există însă și note optimiste: la Rudăria „*pământul a început să se lucreze mai rațional, datorită îndemnurilor date de echipele regale ce au activat aci timp de trei ani consecutiv*”¹², la Lăpușnicu Mare „*a început a se introduce mașini agricole ca semănătoarea*”¹³ iar la Dalboșeț există mijloace mecanizate cât pentru toată comuna: mașină de semănat grâu, porumb, trifoi, lucernă; mașină pentru treieratul păioaselor, trifoiului, lucernei; trioare pentru alesul grâului, păioaselor în general, pentru curățatul porumbului, vânturătoare pentru alesul seminței de trifoi și lucernei, uruitoare pentru uruitul cocenilor, presă pentru storsul uleiului vegetal¹⁴. Efectele sunt neîntârziate. Posedând și cea mai întinsă suprafață cultivabilă-16.13%, Dalboșeț a produs cea mai mare recoltă de grâu din valea Almăjului cca 40 vagoane anual¹⁵. Utilizarea inventarului tehnic și a mijloacelor mecanizate cu obținerea de performanțe la nivelul cantității de produse și a raționalizării muncii, era una din prioritățile bănătenilor. Ancheta desfășurată de A. Golopenția și D. C. Georgescu în anul 1938 în câteva sate reprezentative din Banat, a situat această provincie în frunte clasamentului privind repartizarea mașinilor agricole. Astfel în timp ce în Banat revine un plug la 1,3 gospodării, în Muntenia revine 1 la 3,2 iar în Bucovina la 5,0. Semănătorile sunt în număr impresionant în Banat, revenind una la 9,9 gospodării, în timp ce în Transilvania exista 1 la 183 gospodării sau Muntenia, 1 la 212,3¹⁶.

Cultura pomilor fructiferi este o altă îndeletnicire în V. Almăjului cu deosebire cultura prunilor. Rudăria era vestită pentru celebra „*țuică de Almăj*”, destinată însă cu precădere consumului propriu, generând la nivelul subpopulației masculine îndeosebi, fenomenul alcoolismului. Răspunsurile menționează că în rest cultura pomilor este neglijată deși ar trebui să fie printre primele preocupări datorită terenului potrivit pentru acest scop: „*pomilor nu se dă o îngrijire specială. Nu sunt curățți de uscături, de omizi, nu sunt tratați contra boalelor criptogamice și parazitare, cari în ultimul timp au devenit tot mai accentuate*”¹⁷.

Creșterea animalelor (Anexe-tabel 3) nu este nici ea ilustrată pozitiv, găsindu-se motivații de această dată în lipsa pășunilor și epidemia de febră aftoasă. Animalele asigurau necesarul de alimente a localnicilor precum și materia primă pentru fabrica de brânzeturi de la Bozovici și lăptăriile de la Prilipeți și Bănia. Ele erau de asemenea valorificate la târgul din Bozovici. Din însemnările de teren ale lui C. Groșorean aflăm că „*Rudăria se ocupă mai intensiv cu creșterea animalelor. Sunt oameni cari au câte 20 (de) vaci*”¹⁸. Rasa Siementhal exista în mai toate satele plasei, considerându-se a fi cea mai potrivită zonei. Porcinele erau de asemenea aducătoare de venituri, aprovizionând măcelăriile de la Steierdorf, Reșița și alte județe. Valorificarea surplusului de produse la piață și achiziționarea de inventar tehnic, conferă unele nuanțe de economie antreprenorială în această zonă deși dominantă o constituie încă economia sătească de tip țărănesc care încă nu s-a concentrat exclusiv pe obținerea de capital.

¹¹ Chestionar Mocerș nr. 99632.

¹² Chestionar Rudăria, nr. 9638.

¹³ Chestionar Lăpușnicu Mare, nr. 9633.

¹⁴ Chestionar Dalboșeț, nr. 9439.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ A. Golopenția, D. C. Georgescu, 60 de sate românești, București, 1941, p. 125.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ M.B.M., Fond „C. Groșorean”, nr. 10 116, Caiet 1 Almăj.

Deși cea mai mare a plășii o constituia fondul forestier, acesta aflându-se în proprietatea Statului și a Comunității de Avere din Caransebeș, ocupații caracteristice de tip exploatare, prelucrare a lemnului și cărăușie, se practicau în mică măsură și nu erau în măsură să genereze acumulări de proprietate.

Un fapt foarte interesant reiterat în toate răspunsurile se referă la inexistența minelor de exploatare într-o zonă bogat înzestrată cu resurse. S-a semnalat prezența zăcămintelor metalifere, nemetalifere, a aurului și cărbunilor, cu toate acestea, lipsa investițiilor și o infrastructură deficitară cauzând izolarea zonei, astfel că acest sector de producție, a existat doar în etapa prospectivă. Doar la Mocerîș s-a obținut piatră de construcție și var.

Pluralitatea profesiilor, unele presupunând specializare, ne dă posibilitatea grupării populației active după criteriul ocupațional. Astfel putem distinge grupul celor ocupați în sfera administrativă, a celor calificați în activități tehnice și a celor ocupați cu activități de tip agricol. Bineînțeles primele două grupuri își asumau de asemenea și rolul de agricultori, dacă dețineau pământ. Stratificarea socială a locuitorilor Almăjului, este asociată rolului urmând în general structura socio-profesională. Distingem elita satului (primar, învățător, medic, avocat, notar, preot), funcționarii (administrație, primărie, notariat etc), agricultorii și meseriașii. În ceea ce privește status-ul în cadrul familiei și el înregistrează metamorfoze. Autoritatea familială, suferă o diminuare impusă de noul model familial nuclear, ce urmează celui lărgit: „disciplina familială mai severă, constrângeau pe toți membrii cari se supunea capului familiei. Acum având „tot natul” averea sa proprie chiar și soția și nora ori ginerile”¹⁹. Dispersia proprietății, a averii, atrage după sine inevitabil individualizarea membrilor, a căror autonomie economică le facilitează emanciparea de sub tutela familiei, a „capului de familie”.

Mișcarea demografică. Populația nu este o entitate imobilă ci fluidă înregistrând modificări ce se înscriu în logica unei mișcări naturale. Observarea noastră transversală a încercat să surprindă această dinamică a populației evidențiind ratele brute ale natalității, mortalității și desigur excedentului natural rezultat, util în înțelegerea dinamicii demografice. Calculul indicilor a fost posibil datorită informațiilor cifrice din răspunsurile la chestionare, unde al doilea item era dedicat expres acestui aspect, uneori însă indicii sunt parțiali acolo unde răspunsul notarului era mult mai sintetic decât se cerea. O imagine generală despre mișcarea demografică a plasei Bozovici la 1938 ne ilustrează tabelul 4 (Anexe). Se observă o diversitate de valori de la cele mai mici până la cele mai mari. Ratele brute ale natalității și mortalității, deși utilizate în lucrările de specialitate cu rezerve datorită valenței lor aproximative, în cazul de față evidențiază cel mai bine, frecvența nașterilor și deceselor în populația medie; calculul lor a permis și obținerea excedentului natural și a ratei acestuia, ca expresie sintetică a balanței nașterilor și deceselor, evidențiindu-se faza de tranziție demografică în care se afla V. Almăjului. Valorile sunt negative la nivelul ratei excedentului natural, am putea spune fără exagerări, chiar alarmante. Borlovenii Vechi (-20,65 ‰), Mocerîș (16,53 ‰), Șopotul Vechi (17,78‰), Rudăria (15,08‰), mult sub nivelul 0, un spor natural negativ cu consecința sa directă-diminuarea numărului populației. Excedentul natural negativ caracterizează 10 din cele 16 localități ale plasei, în timp ce valori pozitive se înregistrează doar la 4 localități pe prim plan impunându-se Borlovenii Noi cu 31,71‰. Există și populații staționare - la Pătaș - unde numărul nașterilor este egal cu cel al deceselor. La nivelul întregii plase, rata totală a excedentului natural este de 4,48 ‰, cu mult mai puțin decât valoarea consemnată pentru Banat în intervalul 1933-1935, de 0,5 ‰ și extinzând comparația, spre deosebire de valoarea ratei aceluiași excedent în România, de 14‰²⁰, situație care circumscrie Plasa Bozovici și Banatul în rândul regiunilor afectate de flagelul depopulării. O analiză comparativă a evoluției numărului populației anului 1938 cu datele recensămintelor anterioare, conform Anexelor, (fig. 1) relevă că anul 1930 a însemnat cu excepția loc. Șopotul Nou, un regres în privința creșterii numerice a populației iar anul 1938, pe baza datelor deținute²¹ pare să se continue tendința de descreștere, în cele mai multe localități populația fiind în scădere sau staționară. Excepțiile sunt trei localități (Ravensca, Lăpușnicu Mare și Rudăria) ce înregistrează câteva creșteri, destul de modeste însă. Pentru Rudăria am reușit o exemplificare distinctă (Anexe-fig.3), fiind și cel mai interesant caz. Conform informațiilor, pe parcursul unui deceniu, populația Rudăriei a evoluat descendent, scăderea fiind urmată de o adevărată explozie demografică în anul 1938. Diferența numerică a populației

¹⁹ Ibidem.

²⁰ D. C. Georgescu, op. cit.

²¹ Lipsesc informații despre Prilipeți, Pătaș, Borlovenii Vechi. Datele din 1910 sunt preluate din Traian Rotariu (coord.), Recensământul din 1910, Cluj-Napoca, 1999, p. 208-223 și L. Smeu, Contribuții la istoria Almăjului, București, 1977.

anilor 1937 și 1938 fiind de 170 indivizi, este exclusă ipoteza unei creșteri naturale. Ea nu putea să însemne nașcutii vii mai ales că tabelul 3 înfățișează un spor negativ categoric. Nu se poate conchide decât că este vorba de o imigrare masivă de populație așa cum s-a putut constata în alte localități ale plasei²². Astfel în Borlovenii Noi 12% din totalul populației era reprezentată de imigranți, în Mocerîș-6,4% iar în Bănia 3,6%. Este posibil ca și în Rudăria să existe în anul 1938 aprox. 6,5% imigranți.

Declinul și întreg comportamentul demografic în acest areal etno-cultural, s-a datorat acțiunii variabilelor economice, culturale, sociale, psihologice, etc. Deoarece nu considerăm necesară o analiză detaliată a acestora²³, vom insista în mod deosebit, acum ci vom examina doar formal câteva particularități.

Scăderea dramatică a populației s-a datorat în primul rând unui număr redus de nașteri. Tabelul 4 (Anexe) arată cifre modeste ale acestora, în Banat generalizându-se aproape, modelul familiei nucleare cu 1-2 copii, preluat de la coloniștii germani statorniciți cu 2 veacuri în urmă, model aspru criticat de vârstnicii satului: „*faptul că erau mulți copii nu împedeca dezvoltarea economiei deoarece un copil lucra la pădure, altul la câmp, altul cu vitele la pășune*,”. Tineretul nu este așa de ascultător. Îndeosebi femeile s-au emancipat considerabil de sub tutela soțului. „Fixându-se acest nou model reproductiv bazat pe planificare familială, noua generație a devenit insuficientă pentru a asigura înlocuirea generației dispărute, urmarea fiind, scăderea natalității începută în secolul trecut²⁴ și continuată cu fermitate în perioada interbelică. Nuclearizarea familiei înlocuind modelul familiei extinse, caracteristică Banatului a determinat astfel fenomenul denatalității. Pe de altă parte conjunctura economică, starea socială generală și contextul politic, pot fi de asemenea responsabile pentru dinamica comportamentului reproductiv. Să nu uităm că anul 1938 a fost unul marcat de criza economică, de deteriorarea calității vieții, tensiuni sociale, agravate și de perspectiva războiului care deja se conturase. Rata generală de natalitate a întregii plase Bozovici era de 19,63 ‰ situată în proximitatea valorilor întregului Banat de 18,8‰²⁵. Fenomenul denatalității cu consecințele sale, amplu cercetat de I.S.B.C., a fost explicat de H. Haufe, astfel: „*Acest fenomen este o fază necesară a „europenizării” crescânde, așa zisa contraparte dialectică a „progresului” și a „ajungerii la conștiința de sine” a națiunii române. Căci la sfârșit, nu trebuie să uităm, că nu puțini bărbați din Banatul atât de slab biologiceste joacă un rol de frunte în viața culturală și politică a prezentului românesc*”²⁶.

Valorile care consfințesc declinul demografic sunt alimentate și de nivelul mortalității (Tabelul 4, Anexe). Rata brută de mortalitate este extrem de ridicată la Rudăria (39,44‰), Borlovenii Vechi (41,30‰) și Mocerîș (33,05‰) ceea ce s-a răsfrânt direct asupra excedentului natural. Aceeași rată este cu mult mai mare și decât a întregului Banat consemnată cu 3 ani în urmă de 19,5‰²⁷. Deși sunt mari, valorile mortalității de acum sunt mai mici decât cele din secolul trecut, unde în apropierea plasei Bozovici, la Sasca, ele se situau frecvent la nivel de 25, 30 și chiar 38‰. Cu o sută de ani în urmă s-a înregistrat un oarecare progres, destul de timid însă. Mortalitatea, ca și alte fenomene demografice este conexasă de o serie de variabile economice, sociale, culturale, de modul și nivelul de viață. O scurtă incursiune în celelalte răspunsuri ale chestionarului, pentru a localiza câteva cauze ale mortalității ridicate, se impune de la sine cu atât mai mult cu cât ele se constituie și în argumente în privința calității vieții. Multicausalitatea acestui fenomen se centrează pe lipsa personalului de specialitate sau deprofesionalizarea acestuia, insuficienta dotare cu tehnică și echipamente medicale, carențe la nivelul aprovizionării cu medicamente, condițiile de habitat și igienă, alimentație etc, acestea acționând nu numai drept cauze dar și condiții ale fenomenului general al mortalității. Mortalitatea infantilă este o categorie care nu poate fi ignorată, ponderea sa la mortalitatea generală, fiind una semnificativă. Cercetarea a 4 comune din cele 16 și publicarea rezultatelor relevă un fapt de o extremă gravitate: la Borlovenii Noi din 100 de decese 33 sunt copii sub un an, la Bănia 25, Bozovici 18,5 și Mocerîș 15²⁸ iar la Dalboșeț de 6%²⁹.

²² Tr. Birăescu, op. cit., p. 563-594.

²³ Acest obiectiv s-a realizat la nivelul Banatului, studiile semnate în Revista Institutului Social Banat-Crișana, de nume prestigioase ca: Tr. Birăescu, E. Botiș, M. Bucătura, C. Groșorean, M. Marian, I. Nemoianu, P. Râmneanțu etc. au adus contribuții majore la elucidarea fenomenului. Demersul lor interdisciplinar analitico-explicativ, relevă o diversitate de cauze și condiții generatoare ale fenomenului în discuție, cu valabilitate la nivelul provinciei și desigur, a plasei Bozovici.

²⁴ Pentru detalii vezi studiul de caz Comportament demografic pe domeniile STEG în răspunsurile chestionarului de la 1859, în „Cercetarea monografică din Banat (1859-1948)” (lucrare sub tipar), semnată de C. Albert.

²⁵ V. Trebici, Demografia, București, 1979, p. 231.

²⁶ H. Haufe, Despre semnificația situației demografice a Banatului, „Sociologie Românească, IV (1936), p. 53.

²⁷ D. C. Georgescu, Populația satelor românești, în „Sociologie Românească” II (1937), p. 76.

²⁸ Tr. Birăescu, op. cit., p. 265

Notarul din Dalboșeț sintetizează pentru mortalitatea infantilă următoarele cauze, propunând și câteva măsuri reparatorii: „*Cauzele mortalității sunt: debilitatea congenitală datorită căsătoriilor premature, surmenajului mamelor cari în timpul sarcinei sunt obligate a presta munci peste puterile lor, lipsa igienei la naștere, a asistenței medicale, a sistemului defectuos de alimentație a sugacilor. Propuneri, trimiterea de moașe comunale special instruite, obligate a-și improspăta periodic cunoștințele profesionale. Formarea și creșterea mamelor în școala primară prin modificarea acestui capitol în programa analitică care, în prezent, este insuficient formulat dacă nu inexistent*”²⁹.

Căsătoria, eveniment suferind importante influențe sociale, definește alături de divorț, comportamentul familial. Valori ridicate ale nupțialității, observabile (Tabelul 4-Anexe), în localitățile Șopotul Nou, Prilipeți, Borlovenii Noi, Rudăria, nu se corelează cu cele ale natalității. Unde nupțialitatea este ridicată natalitatea este de 25,44‰ iar unde nupțialitatea era de 8,84‰ natalitatea de 38,34‰. O rată înaltă a căsătoriilor nu atrage după sine invariabil și o rată înaltă a nașterilor. O cauză ar putea fi numărul sporit al concubinajelor. Unul din obiectivele declarate în cursul campaniilor monografice ale I.S.B.C., fiind tocmai acela de eradicare prin legalizarea relației în forma consfințită a căsătoriei, a atras atenția investigatorilor. Concubinajul, este văzut ca una din cauzele depopulării dar și o consecință a modernizării satului, a urbanizării lui, înțelegându-se că „lipsa de moralitate” a orașenilor a pătruns și în structurile rurale deci trebuie luptat împotriva lui, pentru revenirea la tradiția „sănătoasă”. Cercetarea fenomenului s-a realizat în toată plasa însă rezultatele provin doar din patru comune, ierarhia fiind următoarea: Borlovenii Noi 23,1%, Mocerîș 16,4%, Bănia 6%, Bozovici 4,2%. Uniunile consensuale se practicau atât în preambulul căsătoriei cât și după divorțul soților sau decesul unui dintre ei. Consecința acestor relații neconvenționale erau copiii nelegitimi care a dus la situația paradoxală sesizată de Tr. Birăescu în comuna Bozovici, de a exista cele mai puține cupluri căsătorite și cei mai mulți copii nelegitimi. Desigur copii puteau proveni atât din concubinaj cât și din relații extraconjugale, situații însă destul de puțin frecvente: „*Concubinajul este răspândit dar aceasta nu e considerată ca imoral. Divorțuri abea sunt, adulterele sunt cazuri izolate*”³¹ sau „*Femeile în trecut erau mai morale. Fetele fug de acasă și se împreună în concubinaj. Femeile măritate ori ce cari trăesc în concubinaj stau în credință, nu au amant*”³². Iată deci că în sistemul de gândire rural, și-a făcut loc un element specific orașului și mai mult nu este considerat periculos, cu excepția celor de vârstă a treia, mai bine ancorați conservatorism și atașați tradiției.

Sănătatea. Personalul medical de specialitate, una din condițiile sine-qua-non menținerii sănătății și reducerii mortalității, nu era suficient necesităților. Mai mult de jumătate din localitățile plasei sunt lipsite de moașă calificată. Din perspectiva asistenței medicale în Banat, între 1932-1934, nașterile se pot tipologiza în: nașteri asistate de medic sau moașă calificată (60,8%), nașteri cu moașă necalificată (0,4%) și neasistate (38,8%)³³. Chiar și acolo unde mai există câte o moașă, se întâmplă să fie deprofesionalizată cum este cazul comunei Dalboșeț unde era și sediul circumscripției medicale. De fapt toată plasa era deservită de 2 circumscripții cu câte un medic: una la Bozovici și una la Dalboșeț, existând și un spital la Bozovici. Acestor doi medici le revenea obligația de a vizita periodic localitățile plasei, cele mai multe din ele beneficiind de asistență medicală calificată însă cu o frecvență redusă, 1/săptămână sau chiar pe 1/lună deși densitatea medicilor în Banat, era printre cele mai ridicate³⁴. Cazurile de urgență (nașteri, accidente, etc) erau dificil de soluționat, uneori lipsind și elementara trusă de intervenție, fără să mai adăugăm dispensarul și infirmiera. Pentru nașteri se făcea apel la moașe necalificate a căror cunoștințe empirice erau insuficiente, așa cum remarca și notarul din Dalboșeț. Mortalitatea indică valori ridicate și datorită epidemiilor (febra tifoidă, tetanos, tusa convulsivă, gripă), și a bolilor sociale (tuberculoză pulmonară, osoasă, sifilis). În special tuberculoza înregistra valori ridicate în Banat, 172 ‰⁰⁰⁰⁰⁰, mai mult decât în alte zone ale României, sifilisul fiind la un nivel de 4 ‰⁰⁰⁰⁰⁰ mai mic decât în Moldova, Bucovina și Muntenia care dețineau un adevărat record în materie³⁵. Tratamentele medicale aplicate au redus

²⁹ M.B.M., Fond „C. Groșorean”, nr. 9648, Monografia comunei Dalboșeț.

³⁰ Ibidem.

³¹ Caiet I Almăj.

³² Caiet II Almăj.

³³ D. C. Georgescu, op. cit.

³⁴ La 100 000 de locuitori densitatea medicilor era de 26,7‰⁰⁰⁰⁰⁰, cea mai mare dintre toate provinciile istorice. Raportul era de 1 medic la 3735 locuitori în Banat, 1 la 6275 locuitori în Crișana-Maramureș și 1 la 11 963 locuitori în Muntenia, din D. C. Georgescu, op. cit.

³⁵ I. Measnicov, Mortalitatea populației rurale românești, în „Sociologie Românească”, II (1937), nr. 4, C. Georgescu, op. cit.

morbiditatea la niveluri mai mici dar încă îngrijorătoare. De altfel sarcina echipelor Fundațiilor Regale, care au frecventat și ținutul Almăjului timp de trei ani consecutiv, era tocmai aceea de a orienta activitatea rurală spre latura pragmatică și de a emancipa țăranul spre un standard conform liniei evolutive a societății. Lipsa performanțelor științifice în medicină, condițiile de viață și igiena precară, au condus la apariția și dezvoltarea unor boli cauzatoare de deces, ca cele menționate anterior. Situația era conștientizată de factorii locali, care și-au propus pentru anul viitor dotarea spitalului și a dispensarelor cu tot ce este necesar, moașe calificate și surori de ocrotire.

Sănătatea este condiționată nu numai de asistența medicală ci și igiena personală, igiena rurală, salubritatea casei, calitatea apei, comportamentul alimentar etc. Igiena corporală nesatisfăcătoare se datora lipsei băilor de apă caldă, excepție fiind doar Lăpușnicu Mare: „*Căminul cultural este înzestrat cu o baie de toată frumusețea, cu trei cabine, cu patru vane și o sală de dușuri cu 20 (de) dușuri*”³⁶ iar la Bozovici, Serviciul Social proiectase una pentru vara lui 1939. Desigur și educația în familie, deprinderile formate în cadrul ei, legate de gradul de emancipare a săteanului, își spun cuvântul în problema igienei personale cum s-a sesizat în *Monografia comunei Dalboșeț* apreciindu-se starea de curățenie a unor locuințe ca cea de acum 2000 de ani³⁷. Organele de stat prin medicul de circumscripție, efectuau periodic controale sanitare în școli, localuri publice, spații comerciale și industriale³⁸, urmărind respectarea regulilor de igienă, depistarea și limitarea focarelor de epidemie: „*În curțile sătenilor și în casele lor lipsa de curățenie este aproape generală. Cu toate ordinele și îndrumările autorităților locuitorii nu vreau să înțeleagă binefacerile curățeniei. Toată atenția lor se mărginește la lux, iar pentru igienă și alimentație nu dau nici un interes*”³⁹.

Habitatul rural. Construcția și igiena habitatului, menite să asigure condiții optime existenței și dezvoltării sănătoase a familiei rurale, au stat permanent în atenția monografiștilor I.S.B.C. Cercetarea lor s-a efectuat selectiv, fiecare categorie socială fiind investigată prin prisma acestor criterii, rezultând astfel o diversitate a habitatului corespunzătoare stratificării sociale. Mai existau case vechi de bărne după cum construcțiile de cărămidă crudă sau mai ales arsă începeau să-și facă simțită prezența, noul tip conferind pe lângă trănicie și numeroase alte avantaje. Acoperișul casei la începutul secolului era predominant de șindrilă, în rare cazuri de țigla, trestie sau paie⁴⁰, acum la 1938, țigla era folosită preponderent, șindrila mai rar iar acoperișuri de paie nici nu mai există. Deosebirea față de alte provincii istorice era mare. În comuna Bălujeni (jud. Botoșani), la 1938 doar 5% dintre case aveau acoperiș de șindrilă sau tablă, țigla nici nu exista⁴¹ iar la Sârbova (jud. Timiș - Torontal) echipele I.S.B.C. au constatat că 95% din totalul caselor erau acoperite cu țigla, celelalte cu stuf⁴². Numărul camerelor depindeau de asemenea de starea economică a sătenilor. Casele au de obicei 2-3 camere, alături de care se află bucătăria, tinda și cămara iar cei mai înstăriți au și 4-5 camere. Având în vedere populația prea puțin numeroasă, unde sporul natural era preponderent negativ, putem concluziona că spațiul locuibil nu era suprapopulat ci dimpotrivă. Încercând să igienizeze locuința, sătenii zugrăveau pereții cu var, podelele erau din scânduri, ferestrele erau mari cu geamuri duble iar closetele cu acoperiș și vopsite cu var nu lipsesc din nici o casă. Nici anexele nu erau ignorate. Grajdurile erau construite din cărămidă cu acoperiș de țigla, prevăzute cu groapă de gunoi și canal de scurgere a urinei⁴³, asigurând condiții optime de creștere a animalelor. Ca urmare a acestor stări epidemia de febră aftoasă înregistrată în documente, nu a afectat șeptelul, în rândul porcilor și comutelor mortalitatea fiind neînsemnată, datorită igienei dar și a campaniilor de vaccinare preventivă inițiate de Serviciul Sanitar veterinar și Poliția Sanitară.

Accesul la resursele de apă potabilă, se realiza din fântâni a căror număr varia de la 1 (Putna) până la 36 (Prigor), existând și aici dotări ce amintesc de dezideratul unei vieți civilizate, urbane. Astfel existau fântâni cu acoperiș de lemn și cu capac sau cu împrejmuire de beton și pompă de mână ca la Dalboșeț iar calitatea apei era verificată periodic. Rampele de gunoi erau doar în faza de proiect cu

³⁵ I. Measnicov, Mortalitatea populației rurale românești, în „Sociologie Românească”, II (1937), nr. 4, p. 167.

³⁶ Chestionar Lăpușnicu Mare nr. 9633

³⁷ Raport anual...

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Tr. Rotariu (coord), op. cit.

⁴¹ D. Șandru, op. cit. p. 163.

⁴² *** Monografia comunei Sârbova, Timișoara, 1939, p. 120

⁴³ Gh. Alanasiu, Igiena casei în Almăj, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VIII (1940), p. 166-169.

excepția Rudăriei iar cimitire de animale existau doar la Bănia și Bozovici. Modul de viață presupune nu numai un habitat corespunzător prin dimensiuni și repartitia judicioasă a spațiului pentru locuire ci și sistemul de canalizare, iluminatul public etc. În unitatea teritorială a Almăjului predomina iluminatul cu gaz, excepție fiind localitatea Lăpușnicu Mare, unde la căminul cultural, a cărei construcție și dotări au fost susținute de deputatul socialist Eftimie Gherman, se afla un generator de curent electric pentru iluminatul public, biserică și școală⁴⁴.

Învățământ, cultură. Existența umană presupune și satisfacerea unor trebuințe socio-culturale (odihnă, recreere, educaționale sau culturale) asupra căreia ne vom opri în continuare. Natalitatea scăzută este în concepția modernă și un efect al nivelului ridicat de instrucție și educație. Această dimensiune comportă evaluări calitative și cantitative conexe cu actul de învățământ: numărul școlilor, dotarea didactică, calitatea manualelor, numărul lor, frecvența elevilor, capacitatea de comprehensiune, cadrele didactice și nivelul lor de profesionalizare, importanța acordată procesului de învățământ etc, elemente care vor lipsi din analiza noastră întrucât itemi chestionarelor nu vizau acest lucru. În *Raportul General* asupra plășii, există totuși un capitol destinat evaluării din perspectivă globală a acestor aspecte. În fiecare comună exista câte o școală destinată învățământului primar totalizând 43 de cadre didactice la nivelul plășii, în Bozovici fiind în plus și o grădiniță și o școală de ucenici. Localurile școlilor erau corespunzătoare cerințelor desfășurării activității, exceptând localitățile Prilipeți și Borlovenii Vechi, declarate de autorități insalubre iar la Borlovenii Noi și Putna, unica încăpere a școlii era parte componentă a primăriei localității. Frecvența elevilor se situa între 65-93%, percepuându-se amenzi pentru neprezentarea la școală⁴⁵. Procentele de analfabeți erau foarte mari: Mocerș - 57,56%, Borloveni Noi - 37,05%, Bozovici - 29,21%, Bănia - 22,48%⁴⁶, ponderea majoritară deținând-o femeile. Din nefericire această situație avea consecințe dramatice, sesizate de I. Nemoianu, ce a constatat fenomenul cu câțiva ani în urmă: „rolul lor (femeile - n. a.) în familie, mai ales în ce privește creșterea și educațiunea copiilor, este covârșitor. Incultura femeilor îngroapă cu zile un număr mare de copii, răspândește „luxul care împodobește trupul dar sărăcește sufletul”⁴⁷ La recensământul din 1930, plasa Bozovici figura cu 54% știutori de carte, situându-se sub media întregului județ Caraș de 60%⁴⁸, județ care se plasa printre primele din țară în privința populației alfabetizate.

În rândul activităților culturale, beneficiind de o îndelungată tradiție în direcția asimilării și propagării elementelor de etnocultură, Almăjul evidențiază: muzeele sătești (Rudăria), bibliotecile (Rudăria - 1200 volume, Putna - 60 volume, Mocerș - 119 volume, Bănia, Bozovici, Șopotul Vechi, Gârbovăt), cele mai multe întemeiate de Astra; cor bisericesc și fanfare iar formula asociaționismului, adânc înrădăcinată se dezvăluie la 1938 cu: societăți de lectură și muzică, asociațiile vânătorilor „Vidra” și „Jderul”, de asigurare a vitelor, de ajutor mutual etc. În ceea ce privește clădirile cu destinație culturală, Fundațiile Culturale „Regele Carol” au înființat câteva cămine. Acolo unde acestea însă nu existau (Borlovenii Noi, Putna, Bănia, Gârbovăt, Ravensca, Prigor), acțiunile se desfășurau în localul școlii. Sub semnul modernismului se afla și Bozovici-centru de plasă care deținea și un cinematograf unde rulau filme fără sonor⁴⁹. Înainte de anul 1938, anul anchetei întreprinse, activitățile culturale se practicau cu o frecvență mai mare și o intensitate mai crescută, acum funcționarul care a redactat *Raportul anual* al plășii constată: „Starea morală a locuitorilor nu este la înălțimea cerințelor de azi. Lipsa de interes a sătenilor față de cultură se observă peste tot locul. Se observă de asemenea că la sărbătorile naționale nu participă decât sătenii cari sunt în imediata apropiere a locului unde se desfășoară programul de serbări, iar restul nu vin că sunt contra lui, ci pentru că nu cunosc importanța lor”⁵⁰. Practicarea jocurilor sportive se făcea pe terenuri special amenajate, cum era cel de la Rudăria de 10 000 m² sau parțial amenajate (Lăpușnicu Mare, Bănia, Bozovici, Șopotul Nou, Prigor) iar localitățile (Borlovenii Noi, Putna, Șopotul Vechi, Mocerș, Gârbovăt, Șopotul Nou, Ravensca) care nu posedau un spațiu distinct în acest scop, foloseau curtea școlii.

⁴⁴ Chestionar Lăpușnicu Mare, nr. 9633.

⁴⁵ Raport anual...

⁴⁶ Tr. Birăescu, op. cit..

⁴⁷ I. Nemoianu, op. cit., p. 43.

⁴⁸ A. Golopenția, Gradul de modernizare a regiunilor rurale ale României, în „Sociologie Românească”, IV (1939), nr. 4-6, p. 214.

⁴⁹ Raport anual...

⁵⁰ Ibidem.

Aceste componente: igiena, habitatul, activitățile de loisir, educația, sunt direct răspunzătoare de calitatea vieții individului și populației, fixând standardul de viață. Alături de acestea se află și modul de alimentație, varietatea sa, aportul de substanțe nutritive, dovedindu-se și o variabilă importantă în înțelegerea mortalității și precizând astfel pe lângă funcția producătoare și pe cea consumatoare a familiei. Din descrierea localității Dalboșeț aflăm detalii: „Alimentația populației, ca în toate ținuturile locuite de români, este tradițională: mămăligă și brânză. După războiul însă standardul de viață a crescut în mod simțitor (...) Grâu de locuitor, hrană suficientă pentru un an de zile. Comuna are 2 brutării pentru aprovizionarea cu pâine. Laptele este foarte mult apreciat în alimentație. Prisosul se vinde în lăptărie. Ouăle sunt de asemenea căutate în alimentație. Legumele și carnea sunt prețuite în alimentație și se consumă pe o scară mare. Cel mai sărac locuitor are porcul său de iarnă. Familiile mai înstărite taie peste iarnă câte 2-3 porci. În comună sunt două măcelării care aprovizionează populație cu carne de oaie mai ales primăvara și toamna. Vara se întrebuințează carnea păsărilor de curte care sunt foarte bine crescute și formează un aliment ușor și foarte nutritiv”⁵¹. Alimentația copiilor însă este deficitară, așa cum remarcă același document: „Locuitorii nu înțeleg îndeajuns rostul alimentației raționale în creșterea copiilor. Pe lângă laptele mamei se întrebuințează laptele de vacă, grâul, zahărul, neglijându-se complet alimentele ce conțin vitamine ca portocala, lămâia, pătlăgele roșii, orezul etc. Un obicei, pe cât de vechi pe atât de vătămător, este acela de a hrăni copii între 5-6 luni cu alimente grele supă de fasole, de varză etc. cari produc anumite indispoziții gastrice ba, în unele cazuri, și moartea”⁵². Ancheta din 1938 în plasa Bozovici, nefiind una cu specific socioalimentar, nu dispunem de informații mai detaliate însă cele relatate indic ideea unei alimentații diversificate.

Scăderea progresivă a natalității, asociată cu scăderea mortalității ne permite concluzia că V. Almăjului, ca și întreg Banatul la 1938, se aflau în plină tranziție demografică. Am încercat astfel să delimităm mișcarea demografică și calitatea vieții în V. Almăjului, în mod distinct față de restul Banatului, evidențiind cu această ocazie, prin descrierea factorilor sociali și individuali, morfologia socială a familiei almăjene. Fără îndoială s-au produs modificări față de perioadele anterioare sesizându-se unele tendințe evolutive, spre progres comportamental, atitudinal și nu în ultimul rând economic, datorate politicilor agrare și de împroprietărire a țăranilor, a tradițiilor și mentalului colectiv, a exercițiului schimbării cu care bănățenii s-au mai confruntat⁵³. Aceasta este de fapt și concluzia lui C. Groșorean după finalizarea anchetei, găsind și explicații: „Incontestabil țăranul din Bozovici prezintă un tip mai înaintat de urbanizare, simțindu-se aproape burghez, cu alururi orășenești (...) Și ce este mai original, această urbanizare s-a petrecut fără vreo influență a unei industrializări deoarece în comună nu se află întreprinderi industriale (...). Verosimil, influența binefăcătoare a administrației austriece care s-a revărsat asupra graniței militarizate”⁵⁴. Emergența unei mici burghezii bănățene, preponderența localităților rurale aglomerate după model urban, status-ul socioprofesional diversificat, stratificarea socială, modelul cultural țăranesc puternic influențat de cel orășenesc, sunt semne clare de orientare spre tipul urban. Acest fapt este cu atât mai interesant cu cât totul se petrece într-o regiune fără prezență industrială, lipsită de tradiții în aceste sens, spre deosebire de alte microzone ale Banatului, unde exista industrie din sec. XVIII⁵⁵. Dacă la nivel macrosocial s-au înregistrat numeroase asemenea evidențe, indicii de modernizare socială de fapt, lucrurile s-au schimbat și la nivelul familiei, sensibilă la orice mutații. Atomizarea familiei în dauna celei extinse, tradiționale românești și natalitatea redusă a acesteia, precum și emanciparea femeii, a modului de constituire a familiei și de evoluție a funcțiilor ei, sunt tot atâtea dovezi că urbanizarea era în plină ascensiune. Concubinajul, în mod normal sancționat de lumea satului, este văzut de localnici ca un factor specific progresului, un nonconformism care se opune tradiției, mai mult un parteneriat în care cei doi își aduc contribuția la propășirea economică conjugală. Toate acestea poate nu s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi menținut sistemul comuniunilor familiale, reglementate de legislația austriacă la vremea respectivă, sistem ce a început în perioada interbelică să fie abandonat în favoarea proprietății individuale, generând autonomie și individualism, sursa tuturor neregulilor, după părerea lui C. Groșorean⁵⁶.

⁵¹ Monografia comunei Dalboșeț.

⁵² Ibidem.

⁵³ V. Leu, Modernizare și imobilism, Reșița, 1998.

⁵⁴ M.B.M., Fond „C. Groșorean”, nr. 8115, Caiet Almăj II.

⁵⁵ R. Grăf, Domeniul bănățean al Steg (1855-1920), Reșița, 1997.

⁵⁶ Caiet Almăj II.

Chiar dacă acest progres s-a petrecut neuniform, starea generală a locuitorilor s-a ameliorat considerabil iar acolo unde s-au mai înregistrat deficiențe, sesizate de echipele I.S.B.C., s-a încercat remedierea acestora prin adrese, intervenții și sesizări la organele direct răspunzătoare, multe din ele rezolvându-se favorabil.

ANEXE**Tabel 1. Tipologia satului almăjean la 1938**

<i>Tipul satului</i>			
<i>Mic</i>	<i>Mijlociu</i>	<i>Mare</i>	<i>Foarte mare</i>
1-500 loc.	501-1000 loc.	1001-2000 loc.	2001-3700 loc.
Putna, Ravensca	Borlovenii-Noi, Borlovenii Vechi	Mocerîș, Șopotul Vechi, Șopotul Nou, Gârbovăț, Bănia, Prigor, Prilipeți, Pătaș	Dalboșeț, Lăpușnicu Mare, Rudăria, Bozovici

Tabel 2. Densitatea populației în Valea Almăjului la 1938

<i>Nr. crt.</i>	<i>Localitate</i>	<i>Densitate loc./ km²</i>
1.	Borlovenii Noi	30
2.	Rudăria	26
3.	Bănia	14
4.	Prigor	18,72
5.	Șopotul Nou	25
6.	Bozovici	13,61
7.	Gârbovăț	16
8.	Șopotul Vechi	25
9.	Lăpușnicu Mare	25,51
10.	Putna	6,97
11.	Mocerîș	15,94
12.	Dalboșeț	40,57
13.	Ravensca	19,68
14.	Pătaș	11,08
15.	Borlovenii Vechi	44,37
16.	Prilipeți	38,55

Tabel 3. Situația animalelor plasei Bozovici.

<i>Comuna</i>	<i>Cabaline</i>	<i>Bovine</i>	<i>Ovine</i>	<i>Porcine</i>
Bozovici	271	1001	5139	599
Lăpușnicu Mare	141	390	2842	114
Rudăria	226	858	6076	361
Bănia	297	944	2558	611
Gârbovăț	156	544	4027	631
Prilipeți	186	472	2232	272
Pătaș	78	402	3131	322
Borlovenii Vechi	61	266	1675	119
Prigor	237	632	4500	286
Borloveni Noui	42	320	1936	97
Putna	32	175	1459	82
Dalboșeț	88	384	875	282
Șopotul Vechiu	77	357	2397	717
Mocerîș	107	304	1553	120
Șopotul Nou	86	468	2334	271
Ravensca	173	271	337	85
Total	2259	7768	43.111	4.969

Fig. 1 Evoluția demografică a satului almăjean (1910-1938)

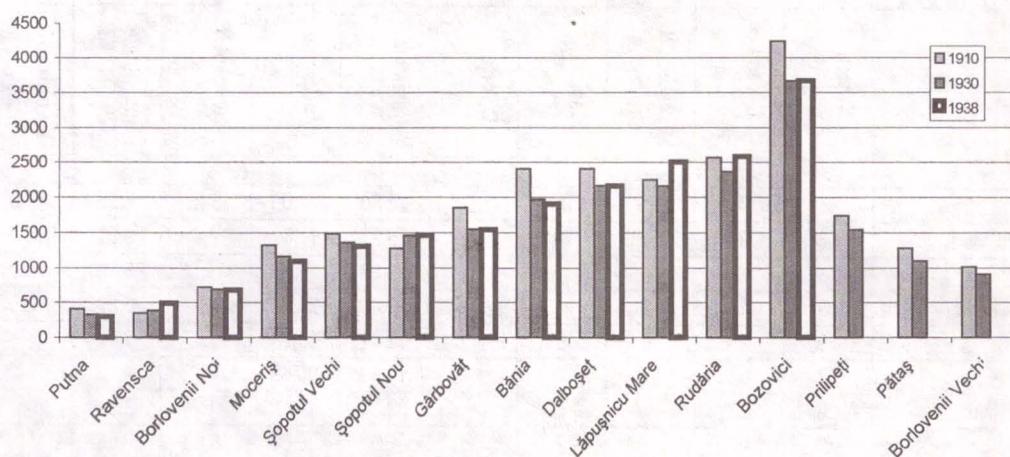
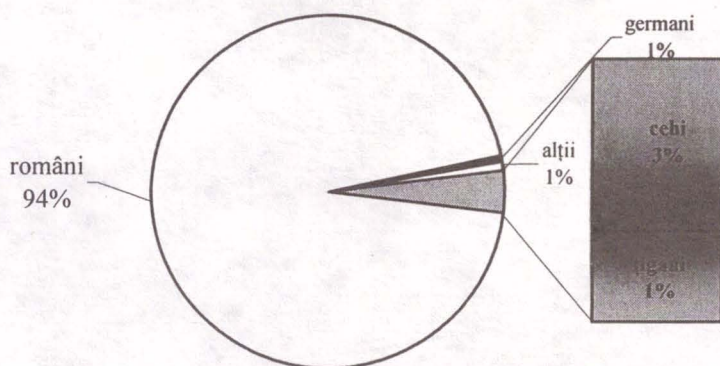

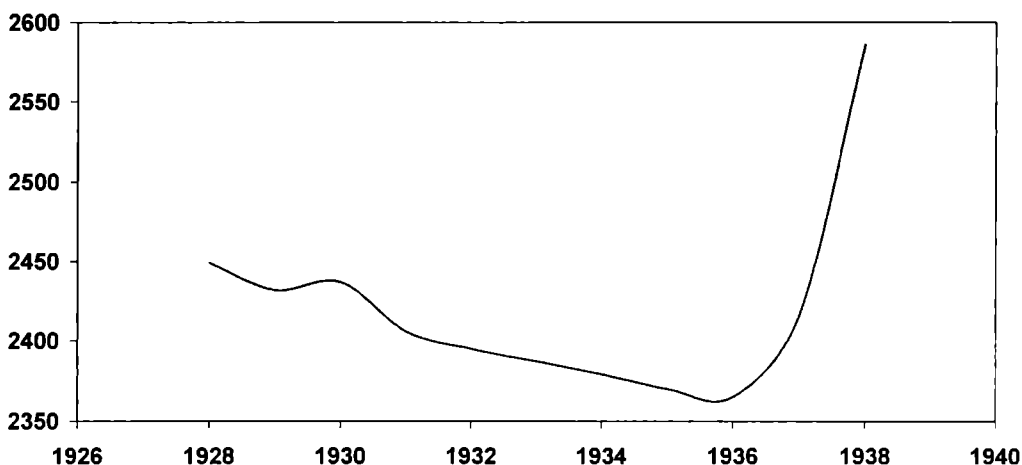
Fig. 2. Ponderea etniilor în valea Almăjului la 1938

Tabel 4. Mișcare demografică - plasa Bozovici în anul 1938

Localitatea	Nașteri	Decese	Excedent N	Căsătorii	Divorțuri	Natalitate	Mortalitate	Excedent N	Nupțialitate	Divorțialitate
	N					Δ ‰				
Bozovici	45	74	-29	26	6	12,80	21,05	-8,25	7,39	1,70
Lăpușnicu Mare	56	39	17	21	-	25,37	17,67	7,7	9,51	-
Rudăria	63	102	-39	23	6	24,36	39,44	-15,08	8,89	2,32
Bănia	39	48	-9	12	4	20,46	25,18	-4,72	6,29	2,09
Gârbovăț	19	28	-9	9	-	12,41	18,28	-5,87	5,87	-
Prigor	17	38	-21	7	-	11,49	25,69	-14,2	4,73	-
Borlovenii Noi	26	22	4	6	-	38,34	6,63	31,71	8,84	-
Putna	6	8	-2	2	-	20	26,66	-6,66	6,66	-
Prilipeți	34	33	1	13	-	21,34	20,71	0,63	8,16	-
Pătaș	26	26	0	3	1	24,05	24,05	0	2,77	0,92
Borlovenii Vechi	19	16	3	5	-	20,65	41,30	-20,65	7,60	-
Dalboșeț	44	45	-1	17	7	20,41	20,88	-0,47	7,88	3,24
Șopolul Vechi	18	29	-11	4	-	13,74	31,52	-17,78	3,05	-
Mocerîș	18	36	-18	5	-	16,52	33,05	-16,53	4,59	-
Șopolul Nou	37	30	7	5	2	25,44	20,63	4,81	10,31	1,37
Ravensca	13	12	1	3	-	26,26	24,24	2,42	6,06	-
Total	480	586	-106	109	26	19,63	24,11	-4,48	4,48	1,07

Fig.3 Evoluția populației comunei Rudăria

DEMOGRAPHIC BEHAVIOUR AND LIFE QUALITY IN ALMĂJ VALLEY AT 1938

Summary

After a monographic campaign made by Social Institute of Banat Crişana in Almăj Valley at 1938, there have been a plenty information stocked in archives. They have been partially published.

This study is trying to use the unpublished information and to offer some marks regarding demographic behaviour, lifestyle in this area, tendency to urbanisation, life quality etc. Our research revealed some major factors, causes, motivations, determination and dynamics features during the global process of economic modernisation and cultural emancipation. The classic family was replaced with the modern one, birth rate decreased, the way that family was constituted and the evolution of its functions is evidence that urbanisation is in progress. This process was unequal, but even that, the life conditions have been considerably optimised.